

NN31545.0744

13 juni 1973

Instituut voor Cultuurtechniek en Waterhuishouding
Wageningen

BIBLIOTHEEK DE HAAFF

Droevendaalsesteeg 3a

Postbus 241

6700 AE Wageningen

EEN VERSLAG VAN HET BEZOEK AAN HET CONGRES
..
'DE VRIJETIJDSEBESTEDING IN DE INDUSTRIELE MAATSCHAPPIJ'

ir H.N. van Lier

Nota's van het Instituut zijn in principe interne communicatiemiddelen, dus geen officiële publikaties.

Hun inhoud varieert sterk en kan zowel betrekking hebben op een eenvoudige weergave van cijferreeksen, als op een concluderende discussie van onderzoeksresultaten. In de meeste gevallen zullen de conclusies echter van voorlopige aard zijn omdat het onderzoek nog niet is afgesloten.

Bepaalde nota's komen niet voor verspreiding buiten het Instituut in aanmerking

1792719

CENTRALE LANDBOUWCATALOGUS



0000 0941 0404

I N H O U D

	blz.
1. INLEIDING	1
2. DE ORGANISATIE	1
3. HET CONGRESTHEMA	2
4. ALGEMENE INDRUK VAN DE INLEIDINGEN	3
5. ENKELE INLEIDINGEN NADER BELICHT	4
5.1. Algemeen	
5.2. Een drietal meer algemene inleidingen	4
5.2.1. Inleiding van H. Wilder: 'De uitdaging van de vrije tijd'	4
5.2.2. Inleiding van B.J. de Clercq: 'Ethische voor- opstellingen en implicaties van een politiek van vrijetijdsbesteding'	6
5.2.3. Inleiding van H. Dumazedier: 'Criteriologie voor een beleid van de culturele vrijetijds- besteding'	8
5.3. Een drietal inleidingen betreffende de betekenis van de vrije tijd voor de gehele maatschappij	9
5.3.1. Inleiding van R. Glasser: 'Criteria voor een politiek van vrijetijdsbesteding'	
5.3.2. Inleiding van J. Kirschen-Poelmans: 'Arbeids- tijd - tijd voor vrijetijdsbesteding - waarde- ringen en vooruitzichten'	11

	blz.
5.3.3. Inleiding van F.L. Polak	13
5.4. Enkele, meer technische inleidingen	14
5.4.1. Inleiding van J. Aschoff: 'Het belang van biologische ritmen voor de vrije tijd	14
5.4.2. Inleiding van M.J. Karvonen: 'Vrije tijd, fitheid en gezondheid'	15
5.4.3. Inleiding van D.R. Dunn: 'Strategiën en technieken voor de vrije tijd en recreatie-onderzoek en planning'	16
6. SAMENVATTING	18
LITERATUUR	18
BIJLAGE I	20
BIJLAGE II	23

1. INLEIDING

De moeilijkheid bij het bestuderen van het verschijnsel openluchtrecreatie is, dat het een multidisciplinair vakgebied is. Dit houdt in dat het van vele zijden kan worden bekeken, hetgeen vaak leidt tot spraakverwarring of langs elkaar heen praten. Er wordt op verschillende golflengten gedacht en gepraat.

Het is daarom goed bij de openluchtrecreatie tot een zekere afbakening te komen, alhoewel dit ook weer gevaren met zich meebrengt. Bij de organisatie van het internationale congres 'De vrijetijdsbesteding in de industriële maatschappij' door de 'Van Clé Stichting' en de 'International Recreation Association' is een programma opgezet, dat niet uitblonk door een wijze beperking van de stof. Er werden problemen aangesneden over de bezitsdrang van de mens als basis voor de consumptie van de vrije tijd, maar evenzo goed over de degeneratie van de kraakbeencellen in relatie tot meer vrije tijd.

Het congres werd georganiseerd van 5 tot en met 7 april 1973 in Brussel en kenmerkte zich naast een goede organisatie door een zeer grote deelname (ca. 1000 personen).

Aangezien tijdens het congres thema's aan de orde zouden komen, die van belang geacht kunnen worden voor de ontwikkeling van de openluchtrecreatie, mede met het oog op de ruimtelijke consequenties hiervan, werd het verantwoord geacht aan het congres deel te nemen.

2. DE ORGANISATIE

Deze was in handen van een tweetal stichtingen. De 'Van Clé Stichting' is een Belgische organisatie (gevestigd te Antwerpen), die zich vooral bezighoudt met die problemen, die nauw samenhangen met het welzijn en welbevinden van de mens, waarbij echter de nadruk wordt gelegd op de sport. De stichting was oorspronkelijk een wetenschappe-

lijk fonds, dat in 1967 officieel is opgericht. De doelstelling van dit fonds was als volgt geformuleerd in artikel 2 van de statuten: 'Het Van Clé-fonds heeft als opdracht in de meest brede opvatting te zorgen voor het bevorderen van de algemene opvoeding tot sportiviteit'. De middelen, die daartoe worden aangewend zijn o.a.:

- het bevorderen van wetenschappelijke arbeid op het gebied van de sportbeoefening;
- de oriëntering van onderzoeksobjecten en beïnvloeding van programmatie op hoger genoemd gebied;
- steunverlening onder allerlei vormen aan personen en/of instanties, die op één of andere wijze verdienstelijk zijn of waren door het verbeteren of mogelijk maken van een gezonde sport- en spelbeoefening of door het bevorderen van de gezonde sportgedachte.

Door de grote activiteiten naar buiten (congressen, toekenning prijzen voor wetenschappelijk werk, enz.) werd de noodzaak gevoeld het fonds om te zetten in een stichting, hetgeen plaats vond in 1970. Het congres 'De vrijetijdsbesteding in de industriële maatschappij' is het eerste grote congres, dat deze nieuwe stichting heeft georganiseerd. Dit evenwel in samenwerking met de I.R.A., de International Recreation Association. Voor de achtergronden van deze organisatie wordt verwezen naar VAN LIER, 1970.

3. HET CONGRES THEMA

Het thema van het congres was 'De vrijetijdsbesteding in de industriële maatschappij'. Voor de verschillende secties en inleidingen in het kader van dit thema wordt verwezen naar bijlage I.

Het thema geeft duidelijk aan dat de problematiek van de vrije tijd zou belicht worden zoals zich die voordoet in de huidige, moderne, welvarende en dus westerse samenleving. Daarin werd dan vervolgens aandacht besteed aan de toename van de vrije tijd in deze samenleving en de consequenties daarvan voor het individu en daarmee ook voor het beleid ten aanzien van de openluchtrecreatie in zijn meest brede betekenis. Dit komt dan ook duidelijk tot uiting in de verschil-

lende secties, waarin achtereenvolgens problemen aan de orde kwamen betreffende de geïndustrialiseerde maatschappij, die de oorsprong is van een steeds kortere arbeidsduur en daarmee van meer vrije tijd, de perspectieven van de vrije tijd in de maatschappij van morgen, de fysiologische beïnvloeding van het individu, van het gezin en van de samenleving door de geleidelijke uitbreiding van de vrije tijd, de criteria voor een beleid van vrijetijdsbesteding en tenslotte de evolutie en politiek van de vrije tijd.

Al deze aspecten overziende kon het niet anders of een breed scala van onderwerpen kwam aan de orde, waarbij zeer vele disciplines hun bijdrage gaven. Dit had tot gevolg dat voor vele deelnemers nieuwe aspecten werden belicht, anderzijds waren deze vaak zo vaktechnisch dat ze nog uitsluitend door ingewijden konden worden gevolgd. Niet alle lezingen zijn dan ook met goed gevolg beluisterd.

4. ALGEMENE INDRUK VAN DE INLEIDINGEN

De strekking van de verschillende inleidingen kan ingedeeld worden in een tweetal groepen:

- a. inleidingen waarin de mens als individu centraal wordt gesteld;
- b. inleidingen waarin de mens als collectief het uitgangspunt is.

ad a. Bij deze groep inleidingen worden zaken van de vrijetijdsbesteding, de toename van de vrije tijd, de vrijetijdsbeleving, enz. aan de orde gesteld voorzover ze van belang zijn voor het individu. Centraal daarbij werd steeds gesteld de vrije tijd als functie van de ontwikkeling van de persoonlijkheid van de individuele mens.

Problemen komen dan aan de orde betreffende de sociale, ethische en culturele aspecten van de vrije tijd, de verhouding vrije tijd en werktijd, de voorlichting en opvoeding (educatie) en tenslotte het door de overheid te voeren beleid op het gebied van de vrije tijd met betrekking tot al deze aspecten. Voorbeelden van deze 'benadering' van de vrije tijd zijn te vinden in de inleidingen van Neuman, Bamat, Falize, Emmanuel, De

Clercq en Dumazedier.

ad b. Bij de tweede groep inleidingen gaat het meer om de gemeenschap als zodanig en wordt er veel aandacht besteed aan wat de toename van de vrije tijd voor de groep betekent. Op de eerste plaats wordt dan die toename gekwantificeerd niet alleen in het verleden, maar ook voor de toekomst. Verder wordt dan nagegaan wat dit betekent voor het individu, maar vooral voor de gehele maatschappij zoals op het gebied van onderwijs, productie, verplaatsingen, voorzieningen, enz. Inleidingen in deze richting zijn gehouden door o.a. Kirschen-Poelmans, Polak, Fourastié, Szalai en Kirschen.

5. ENKELE INLEIDINGEN NADER BELICHT

5.1. A l g e m e e n

In het navolgende zijn samenvattingen gegeven van een aantal inleidingen. Achtereenvolgens zullen 3 inleidingen aan de orde komen uit de opening, dan wel behorend tot groep a (zie 4), vervolgens 3 inleidingen behorende bij groep b (zie 4) en tenslotte 3 inleidingen, waarin enkele speciale onderwerpen aan de orde komen. Bij de samenvattingen is zoveel mogelijk gebruik gemaakt van tijdens het congres uitgereikt materiaal.

5.2. E e n d r i e t a l m e e r a l g e m e n e i n l e i d i n - g e n

5.2.1. Inleiding van H. Wilder: 'De uitdaging van de vrije tijd'

De ontwikkelingen door de wetenschap verwezenlijkt, hebben het menselijk leven ingewikkelder, zenuwachtiger en vol spanningen gemaakt. Aangezien de technologie verder haar veranderende invloed op onze maatschappij blijft uitoefenen, zullen we door de toekomstige uitwerkingen verrast worden.

Er bestaat echter goede hoop, daar de groei van de vrije tijd niet alleen de menselijke problemen verlicht, maar ook een totaal

nieuwe dimensie aan het leven geeft: zelfbewustwording en zelfontplooiing. De vrije tijd zou in de toekomst de hoofdverbetering van de kwaliteit van het menselijke leven kunnen worden, indien we de vrijetijdsbesteding als het constructief gebruik van de vrije tijd beschouwen.

Het onderzoek naar het potentieel van de vrije tijd, naar de functie van de ontspanning en de uitwerking van vrijetijdsprogramma's zullen doeltreffend zijn om een antwoord te vinden voor de noden van mensen van alle leeftijden. Een zekere vorm van samenwerking tussen de industrie van benodigdheden voor de vrijetijdsbesteding en de experts op het gebied van de ontspanning zou het probleem helpen oplossen.

Een onderling vennootschap van de specialisten in alle landen van de wereld zal vereist zijn om tot een constructief gebruik van de vrije tijd te komen en onze gemeenschappelijke problemen op te lossen. Daartoe zou het volgende moeten worden gerealiseerd:

1. een systeem voor het uitwisselen van ervaringen;
2. de coördinatie en de uitwisseling van de gespecialiseerde kennis op de verschillende gebieden;
3. gezamenlijke onderzoeksprogramma's en coördinatie van nationale programma's;
4. een beter communicatiesysteem en doelmatige dienstcentra met daarnaast de publikatie van een 'wereld tijdschrift over vrije tijd';
5. onderlinge hulp en het opstellen van normen voor de uitgaven op het gebied van de vrijetijdsdiensten, zodat deze in de nationale budgetten een grotere prioriteit verkrijgen.

De stichting van een 'wereldvereniging voor vrije tijd en ontspanning', gebaseerd op het principe van de samenwerking van alle landen, zou efficiënter en economischer werken.

We staan op de drempel van de 'Eeuw van de vrije tijd'. Of deze eeuw ernstiger problemen voor de mens creëert of tot het bereiken van een hoger peil van het menselijke bestaan gebruikt wordt, zal bepaald worden door de beslissingen, die we nemen en de acties die we van nu af voeren. Dat is de uitdaging van de vrije tijd.

5.2.2. Inleiding van B.J. de Clercq: 'Ethische vooropstellingen en implicaties van een politiek van vrijetijdsbesteding'

In deze inleiding kwamen puntsgewijs de volgende zaken aan de orde:

a. Ethische principes van een politiek

Elke politiek, die geen louter pragmatisme wil zijn, is gebaseerd op bepaalde waarden en richt zich naar bepaalde normen. De explicatie van deze waarden en normen is van essentieel belang voor de formulering van een beleid. Wat hier dient geëxpliceerd is het 'mensbeeld' of de 'maatschappijvisie', waardoor de bedoelde waarden en normen worden bepaald.

b. Democratie

De algemeen erkende democratische idealen van vrijheid en gelijkheid sluiten in, dat de elitaire opvatting, of een elitaire realisatie van de vrije tijd ('scholè' of 'otium' is het voorrecht, de feitelijke mogelijkheden van enkelen, ten kosten van de arbeid der meerderheid) consequent worden doorbroken. In de mate dat vrije persoonsontplooiing vrije tijd veronderstelt, volgt uit het 'recht op vrijheid' een 'recht op vrije tijd' voor iedereen. Dit impliceert ondermeer dat dit recht niet gewoon in functie van de geleverde arbeidsprestatie mag bepaald worden.

c. Dialektiek arbeid-vrije tijd

Vrije tijd wordt te gemakkelijk opgevat als een restbegrip: de tijd die overblijft naast en na de tijd die door de arbeid en de andere noodwendigheden in beslag wordt genomen. 'Het rijk der vrijheid begint aan de overzijde van de arbeid' (K. MARX). In feite is het zo dat de meeste mensen ook buiten hun arbeid in grote mate door de rationaliteit, de behoeften en de macht van het arbeidsbestel worden beheerst. Een waarachtige 'bevrijding' is slechts te realiseren door een bevrijding binnen de arbeid zelf, met andere woorden indien de vrijetijdsbeleving niet een loutere compensatie voor de arbeidsvervreemding is. Menselijke zelfrealisatie binnen en door de arbeid en zelfrealisatie in de vrije tijd conditioneren elkaar.

d. Vormgeving van de vrijheid

Bevrijding van noodzaak, van 'Fremdbestimmtheit', is nog maar een voorwaarde tot vrijheid. De positieve inhoud van de vrije tijd ligt in de vrijheid- voor dat wil zeggen de beschikking over de mogelijkheden, de middelen, de instrumenten (en dus niet enkel de vrijgemaakte 'lege' tijdsruimte) om authentieke menselijkheid tot stand te brengen.

e. Dimensies van menselijkheid

Wat 'authentieke menselijkheid' is, kan niet eenzinnig bepaald worden, zeker niet in de huidige situatie van pluralisme. Het komt ook niet aan de overheidsinstanties toe een bepaald concept van menselijkheid op te leggen of te bevoorrechten. Toch zijn er, met voldoende eensgezindheid, enkele grote en zeer belangrijke oriëntaties aan te geven, die de contouren van een Leitbild voor de politiek omschrijven:

e.1. De ludieke dimensie

Spelen is geen zaak van kinderen alleen; door en in het spel overstijgt de mens behoefte en doelmatigheid, hij relativiseert de dingen, die hem binden en bekommeren, hij ontplooit vermogens, die in de arbeid niet aan hun trekken komen. Het spel realiseert een eigen zijnswijze van de mens en openbaart een eigen dimensie van de werkelijkheid.

e.2. De politieke dimensie

De vrije tijd moet uit de vervlakking van een 'hobby-cultuur' opgetild worden om een bevoorrechte plaats te worden, waar de verantwoordelijkheid van iedereen voor en de participatie aan de 'res publica' zich gestalte geeft. Het oorspronkelijk ideaal van democratie, bij de Grieken verbonden met hun concept van 'scholè', krijgt hier aldus de mogelijkheid tot een nieuwer vollediger valorisering: ieder mens ontplooit en affirmeert zich metterdaad als 'burger' volwaardige participant en actieve drager van de gemeenschap waarvan hij deel uitmaakt.

e.3. De contemplatieve dimensie

Met contemplatie wordt bedoeld de verlenging van de totale menselijke activiteit in de vorm van een zingeving en een

genietende toeëigening. De wereld-bouwende activiteit van de 'homo faber' moet immers haar oriëntatie krijgen vanuit een ultieme zingeving en bereikt haar voltooiing in een wereldgenietende activiteit van het 'animal metaphysicum' dat de mens is.

5.2.3. Inleiding van H. Dumazedier: 'Criteriologie voor een beleid van de culturele vrijetijdsbesteding'

Alvorens tot een beschrijving van criteria te komen, geeft de inleider de volgende algemene uitgangspunten aan:

- a. Er zijn objectieve criteria nodig. Deze zijn te bereiken op voorwaarde dat de socioloog 1^e) het cultureel beleid als voorwerp zelf neemt van zijn onderzoek; 2^e) geen abstracte principes als referentiekader neemt, maar een zeker aantal resultaten; 3^e) vanuit een hypothetisch systeem van doorleefde waarden vertrekt. Er zullen drie soorten criteria zijn: a) criteria van preferentie, b) criteria van coherentie, c) criteria van efficiëntie.
- b. Zin van de term 'vrije tijd': een geheel van werkzaamheden, die de tijd innemen vrijgekomen door het wegvallen van beroepsarbeid, huiselijke en familiale arbeid en geestelijke, civiele en politieke verplichtingen. Verschillende ontledingsniveaus zullen moeten worden onderscheiden, waarop bovengenoemde criteria toepasselijk zijn voor een cultureel beleid.
- c. Deze criteria zullen democratisch moeten worden uitgewerkt.

Bij het formuleren van de criteria moet dan vervolgens rekening worden gehouden met een vijftal zaken:

a. Toestand

In de leidende industriële maatschappijen groeit de vrije tijd op verschillende manieren, maar de mentaliteiten, ondermeer bij de jongeren, zijn nog niet aangepast noch voorbereid op de verantwoordelijkheden van de vrije tijd.

b. Waarden

De vrijetijdsbesteding heeft een nieuwe waarde gegeven aan het in-

dividu, die de mogelijkheid en het recht begrepen heeft meer zich zelf te zijn, ongedwongen, met lichaam en ziel, voor zijn geluk. Deze valorisatie wijzigt al de betrekkingen van het individu en de maatschappij, maar stelt belangrijke evenwichtsproblemen.

c. Culturele doelstellingen

Het zou nodig zijn: 1) de sport in een cultuur te integreren, 2) de ambachtelijke werkzaamheden te bevorderen, 3) het peil van de artistieke werkzaamheden te verhogen en de persoonlijke creativiteit te ontwikkelen, 4) de intellectuele werkzaamheden te ontwikkelen teneinde de permanente opvoeding te verwezenlijken, 5) een vooruitstrevend beleid met hulp aan de kwaliteit te beoefenen, gevestigd op het initiatief, in het leven van de sport- en recreatieverenigingen.

d. Sociale doelstellingen

De culturele vrijetijdsbesteding gaat iedereen aan. Een bijzondere inspanning zou moeten gedaan worden ten voordele van de jeugd en de ouderen van dagen, alsook van het sub-proletariaat, gevormd door de vreemde arbeidskrachten. Nochtans moet gezorgd worden voor het behoud van een zekere culturele verscheidenheid, als men geen verarming wil riskeren.

e. Menselijke middelen

De beroepsanimators zullen in een drieledige structuur moeten worden ingeschakeld: professioneel, half-professioneel, vrijwillig.

5.3. Een drietal inleidingen betreffende de betekenis van de vrije tijd voor de gehele maatschappij

5.3.1. Inleiding van R. Glasser: 'Criteria voor een politiek van vrijetijdsbesteding'

Deze uiteenzetting onderwerpt de conventionele houdingen, die ten opzichte van de vrije tijd en van het beleid van de vrije tijd aangenomen worden, aan een kritische ontleding, onderzoekt de dwaalingen die ze bevatten en toont aan waarom de politieken, die daarop gegrond zijn, onverminderlijk nadelig moeten zijn en voor het individu en voor de maatschappij. In het bijzonder onderstreept het de

heersende opinie, dat de vrije tijd een residu in plaats van een integrerend bestanddeel van ons bestaan is de ernst van een hedendaags sociaal syndroom, namelijk het idee dat het werk geen emotionele vervulling kan verzekeren. Wat prof. Glasser 'the demand and supply approach to leisure' noemt, die verschillen in de vragen naar 'voldoeningen' door de vrije tijd als even waardevol beschouwt, moet als maatschappelijk onverantwoordelijk aangezien worden. Met die opinie verwant is de thesis van de 'zuivere recreatie', volgens dewelke de vrije tijd zou moeten dienen voor de mens. Immers deze kan in tegenstelling tot de machine niet leven door een simpele onderhoudspolitiek, die de emotionele vervulling niet zou kunnen vervangen. De afwezigheid van zo'n politiek leidt tot stress, persoonlijk en maatschappelijk, het kenmerkend syndroom van onze hedendaagse maatschappij.

Over de conventionele hiërarchie van de vrije tijd, die de culturele werkzaamheid hoger plaatst dan bijvoorbeeld bingo, is de inleider van oordeel dat ze op gevaarlijke sofismen gevestigd is.

De inleider beschrijft zijn theorie van de persoonlijkheid inzake vrije tijd. Gegrond op recente onderzoeken neemt deze theorie als vertrekpunt het bestaan van een fundamentele emotionele behoefte om een bevredigende persoonlijkheid als het doel van het leven na te streven. De mensen waarderen hun 'graan van rusten' in het leven voorzover ze een ideale persoonlijkheid benaderen, als cultureel waardevol. Het nastreven van deze persoonlijkheid leidt in geval van tegenwerking naar stress, geweld en tenslotte naar een maatschappelijke mislukking. In onze consumptiemaatschappij wordt de perceptie van de persoonlijkheid en het nastreven van de gewenste modellen a) moeilijker gemaakt door de ineenstorting van de overgeërfde culturele structuur en b) hoe langer hoe verwarder gemaakt door de veelvuldigheid van machtige invloeden, die een sociaal gezag uitoefenen zonder sociale verantwoordelijkheid, door het gebruik van marketing en overredingsprocedures. Bijgevolg staat de maatschappij voor een dubbele keus geplaatst: ofwel die invloeden het vrije gedrag laten omvormen, dat wil zeggen gezag uit te oefenen zonder verantwoordelijkheid, ofwel zelf gelijksoortige overredingstechnieken gebruiken om het model van de goedgekeurde persoonlijkheid te herstellen, die de

individuen zullen trachten te bereiken. Om de materialistische anarchie te overleven moet de maatschappij de laatste methode kiezen.

Een verzwakte werkmotivatie op alle niveaus, kritisch probleem van de hedendaagse maatschappij, spruit voort uit de groeiende moeilijkheid die de mensen beproeven bij de perceptie en de ontwikkeling van de persoonlijkheid omwille van een emotioneel engagement. Hier ook werken de emotionele inhoud van de vrije tijd en van het werk op elkaar en zijn onafscheidbaar. Bijgevolg wordt de economische ontwikkeling zelf bedreigd door dezelfde invloeden, die de groeiende vrije tijd een resultaat maken van de vooruitgang. Om redenen van werkorganisatie vinden ontwikkelingen plaats om het emotioneel engagement te vergemakkelijken en aldus ook de ontwikkeling van de persoonlijkheid langs gewenste wegen. De resultaten zullen positief de ontwikkeling van de persoonlijkheid beïnvloeden in de tijd, die niet aan het werk is gewijd. Als een mogelijke stimulans om in die zin het werk herin te richten kan het gemis aan wilskracht een vermoede zegen zijn. De inleider besluit met het uiten van suggesties voor een sociaal beleid waar de vrijetijdswerkzaamheden, zoals het hoort organisch geïntegreerd met het werk en de maatschappelijke verantwoordelijkheid emotioneel constructief zouden zijn in plaats van te dienen, zoals het meer en meer het geval is, als simpele lapmiddelen tegen een emotionele frustratie en de stress die er uit voortspruit. Als genoemde integratie niet wordt toegepast, dan zal de sanctie een groeiende sociale fragmentatie zijn, een steeds verdergaande afslijting van de overgeërfde morele disciplines en een sociale ineenstorting.

5.3.2. Inleiding van J. Kirschen-Poelmans: 'Arbeidstijd - tijd voor vrijetijdsbesteding - waarderingen en vooruitzichten'

a. Arbeidsduur

Sedert 25 jaar is de jaarlijkse arbeidsduur met 7% per jaar afgenomen; de toename van de vrije tijd die daaruit voortvloeit is voor 4/5 aan de vermindering van de weekuren (vooral de overgang van zesdagenweek naar vijf dagenweek) en voor 1/5 aan de verlenging van de vakantie toe te schrijven. Dit alles betreft de loontrekkenden, die zich aan één arbeid houden. De vermindering is zeker niet zo belangrijk voor de andere klassen van de bevolking,

vooral voor de onafhankelijke beroepen.

Het is waarschijnlijk dat de conventionele prestaties van de loontrekkenden tegen 1980 nog aanzienlijk zullen verminderen, vooral in de vorm van jaarlijkse vakantie.

Het volgende schema kan vooropgesteld worden: 40 jaar actief leven, 5 jaar semi-actief leven, 144 dagen vrijaf waarvan 1 maand vakantie, 7 werkuren per dag.

Echter op het algemeen niveau van het land zal de vermindering niet zo sterk zijn wegens de toename van tweede beroepen en wegens de moeilijkheid voor het kaderpersoneel en de onafhankelijken hun prestatietijd daadwerkelijk te verminderen tenzij er zich fundamentele veranderingen in de werkmethoden voordoen.

In de werkverdeling valt er een snelle ontwikkeling van buigzame modaliteiten te noteren.

b. Duur van de vrijetijdsbesteding

De vrijetijdsbesteding zal toenemen, maar niet zoveel als de vrije tijd; dit vooral wegens de langere tijd die door dwingende omstandigheden opgeslorpt wordt. Dit verschijnsel vloeit direct voort uit de verhoging van de inkomens en de eruit resulterende ingewikkeldheid van de economische organisatie.

Het is mogelijk dat in de toekomst de collectieve bewustwording, voornamelijk een betere transportorganisatie, de tijdroof binnen redelijke grenzen zal houden.

c. Economische repercussies

- Onzichtbare repercussies: vermindering van het groeiritme van het B(ruto) N(ationaal) P(rodukt), die het verwezenlijken van de doelstellingen van enkele staten, vooral op het sociale vlak, bemoeilijken.
- Zichtbare repercussies: verandering van de consumptie- en productie structuur vooral ten voordele van verplaatsingen en van produktieve tijdsbestedingen (knutselen - tuinieren - ambachtelijke bezigheid). Het bijwonen van sportmanifestaties zal zich vlugger ontwikkelen dan het actief beoefenen van sporten.

Deze tendenzen zullen een vermeerdering van de investeringen meebrengen, vooral op het gebied van de bouw: toerisme en sport-

uitrustingen, collectieve investeringen alsook de aanpassing van de transportnetten.

De groei van de vrijetijdsbesteding zal onvermijdelijk leiden tot een onvolledig gebruik van een groot aantal lokalen en er zullen maatregelen moeten worden getroffen om verspilling te vermijden. Daarenboven zal men moeten oppassen voor de repercussies van de economische pulsaties die uit de vermindering van de duur van de arbeidsperioden zullen voortvloeien.

Een spreiding van de vakantieperioden en van de dagelijkse werkuren, die meer en meer aan de wensen van de arbeiders beantwoorden, zal dan ook op het economische vlak wenselijk zijn.

5.3.3. Inleiding van F.L. Polak

Deze inleider maakt de volgende bondige stellingen:

- Geavanceerde technische vindingen en toepassingen zullen een der sterkste krachten vormen tot ingrijpende verandering in het vlak van productie-proces en maatschappij-patroon.
- Het versneld en versterkt voortgezette automatiseringsproces zal - zowel direct als indirect - van veel groter invloed zijn dan tot dusver gemeenlijk wordt verwacht. Dit vormt voor de komende tientallen jaren het grootste revolutionerende gebeuren uit de ganse menselijke beschavingsgeschiedenis.
- Doorwerking in alle drie sectoren van het economisch leven. Ook derhalve in derde of dienstensector. De vrije beroepen zijn niet gevrijwaard.
- Significantie (tot dusver onderschat): voortgaande verdringing van menselijke arbeid door kapitaal (machines), op steeds meer en steeds hoger niveaus.
- Ter preventie van massale structurele werkloosheid zal arbeidstijdverkorting worden toegepast. Kortere werkweek, langere vakantie, vervroegde pensionering. Daarbij voegt zich een vrij aanzienlijke verlenging van de gemiddelde menselijke levensverwachting omstreeks het jaar 2000.
- Deze toekomstprocessen impliceren een sterke onderlinge verschuiving tussen arbeid en vrije tijd. Althans voor de grote massa (niet voor

de élite: omgekeerd van de Oudheid) wordt vrije tijd het primaire deel van het menselijk leven.

- Dit brengt radicale en revolutionaire gevolgen met zich:

1. Traditionele (calvinistische) arbeidsethos niet meer prevalerend.
2. Fundamentele verschuiving sociaal gedragspatroon, leefklimaat en cultuurstijl; omzetting hiërarchie van normen en waarden.
3. Vernieuwing onderwijs: niet uitsluitend gericht op arbeid (s-functies), maar ook op vrijetijdsbesteding.
4. Vrijetijdsbesteding wordt centraal toekomstprobleem. Homo ludens tegenover brood en spelen Romeinse Rijk.
5. Vrije tijd en vrijetijdsbesteding in termen Toynbee: grootste toekomstige uitdaging, waarop doelbewuste respons noodzakelijk en mogelijk. Tijdig antwoord urgent wegens tijdnood, ontstaande door gedurige acceleratie.
6. Zinnvolle re-creatie wordt zaak van 'to be or not to be'.

5.4. Enkele, meer technische inleidingen

5.4.1. Inleiding van J. Aschoff: 'Het belang van biologische ritmen voor de vrije tijd'

De moderne beschaving en industrialisatie hebben de mens bevrijd van alle remmingen door zijn omgeving teweeggebracht en hebben hem dikwijls - nochtans in mindere mate dan tot hiertoe aanvaard werd - onttrokken aan de natuurlijke wederzijdse betrekking tussen het individu en zijn omgeving. Tot deze wederzijdse relaties behoren ook de volgende vier biologische ritmen, die met vier periodische processen synchronisch verlopen: de getijden, de dagen, de maanden en de seizoenen. Alle vier zijn aan een groot aantal levende wezens getoetst; als 'biologische klokken' helpen ze het organisme zich op het gepaste ogenblik aan de mogelijke veranderingen van de omgeving aan te passen.

Ondanks alle uitwerkingen van het huiselijk leven staat de mens ook onder de invloed van minstens twee van deze klokken: dagcyclische en seizoencyclische processen determineren zijn gedrag, zijn gezond-

heid en prestatievermogen. Tot hiertoe werd de uitwerking van deze ritmen op de werkende mens beklemtoond. De groei van de vrije tijd vermindert hun belang niet, maar verschuift de accenten van de beschouwing, die met de volgende punten dient rekening te houden:

1. De vrije tijd zou ertoe kunnen bijdragen om de klok, die door andere levensomstandigheden 'ontregeld' raakte, te herstellen.
2. De klok kan een hulpmiddel zijn om te beslissen wanneer vrije tijd (bijvoorbeeld vakantie) moet worden genomen en hoe hij moet worden benut.
3. De klok kan een storende factor worden bij het treffen van schikkingen voor de vrije tijd, b.v. bij het reizen per vliegtuig.

5.4.2. Inleiding van M.J. Karvonen: 'Vrije tijd, fitheid en gezondheid'

Zowel de uren aan de arbeid besteed als de per uur verspilde energie zijn in de geïndustrialiseerde landen vlug verminderd. Het gevolg was minder slijtage, maar anderzijds verminderde tegelijkertijd de gunstige werking van de arbeid op het menselijk lichaam. Terzelfdertijd als die veranderingen veranderde ook de aard van ziekten. Ondanks de vooruitgang van de moderne geneeskunde hield de vermindering van de gemiddelde sterfte op en in sommige landen is deze zelfs weer gaan stijgen.

In de primitieve maatschappijen betekende de fysische fitheid overleving. Tal van studies bewijzen dat dit ook op de moderne mens toepasselijk is. Bijvoorbeeld zal de mens, die een actieve vorm van vrije tijd beoefent, niet zo gemakkelijk aan hartkwalen lijden als de sedentaire mens. De actieve mens, die aan een hartinfarct lijdt, zal de kliniek vlugger mogen verlaten als de niet actieve mens. In het herstellen na het infarct speelt het nemen van beweging een determinerende rol.

Laboratoriumproeven hebben ons geleerd dat de musculaire en cardiovasculaire fitheid verbeterd kan worden. In latere studies hebben die uitslagen hun toepassing gevonden op onze moderne maatschappij. Zelfs de manager die het zeer druk heeft kan ertoe gebracht worden drie maal per week een uur te besteden aan zware lichaamsbewegingen.

Zijn cardiovasculaire toestand verbetert en zijn weerstand aan stress wordt sterker.

De actieve vrije tijd verbetert de fysieke en psychische fitheid. Het lijkt evident - maar het is nochtans geen zekerheid - dat de actieve vrije tijd ook de gezondheid verbetert. Studies op schaal van een ganse bevolking zullen wellicht eens een duidelijker antwoord geven.

5.4.3. Inleiding van D.R. Dunn: 'Strategiën en technieken voor de vrije tijd en recreatie-onderzoek en planning'

Deze, te korte, inleiding ging vooral over de problematiek van onderzoek en, gebaseerd daarop, planning van recreatievoorzieningen. Bij recreatie-onderzoek heeft men tegenwoordig te maken met vele technieken. De volgende worden genoemd (ontleend aan een uitgereikte samenvatting; zie ook de uitgebreide literatuurlijst op dit gebied, die is toegevoegd; bijlage II):

A. General Systems Theory

Uitgangspunt hierbij is de gedachte dat het bestuderen van de (kleine) deelproblemen alleen onvoldoende is, maar dat er vooral ook gekeken moet worden naar het 'geheel', dat wil zeggen hoe de verschillende onderdelen met elkaar samenhangen ('generalized ears' in plaats van 'specialized deafness').

In de openluchtrecreatie is deze ontwikkeling sterk aan de gang. Daarbij is de General Systems Theory in essentie meer een manier van bekijken, niet van doen. Dat wil zeggen het heeft een aanpak ontwikkeld, maar geen speciale methode.

B. Information Systems

Op het gebied van de informatie (bestaande en in ontwikkeling zijnde nieuwe kennis) bevinden we ons in een min of meer chaotische toestand. Enkele gegevens mogen dit verduidelijken (DUNN, 1973):

- iemand met een doctorsgraad (Ph.D.) in natuurkunde is na vijf jaar verouderd;
- de totale hoeveelheid menselijke kennis verdubbelt elke tien jaar;

- tussen 1950 en 1970 is het aantal wetenschappelijke tijdschriften verdubbeld;
- elke minuut van de dag en de nacht worden er twee belangrijke wetenschappelijke artikelen gepubliceerd;
- een recent nummer van de 'World Bibliography of Bibliographies' toonde aan dat er meer dan 100 000 afzonderlijke exemplaren met bibliografieën zijn.

De behoefte wordt gevoeld om internationaal te komen tot een informatiesysteem of netwerk, bijvoorbeeld door middel van een centrale voorziening zoals een data bank.

C. Operations Research

Recreatie-onderzoekers en recreatieplanners kunnen 'operation research' beschouwen als de interdisciplinaire toepassing van de wetenschappelijke methode met het doel het gebruik en het effect van bestaande recreatiebronnen te verbeteren. Zijn pragmatische doelstelling is, in eenvoudige termen gesteld, om het beheer (management) te helpen meer resultaten voor minder moeite te krijgen. Bij deze management van de recreatie worden verschillende problemen onderscheiden, die met operation research kunnen worden aangepakt. De volgende worden genoemd:

a. allocatieproblemen

Hierbij gaat het om het rechtvaardigen van bestedingen, waarbij problemen als beschikbare fondsen, ruimte, informatie, voorzieningen, uitrustingen, personeel en concurrentie een rol spelen.

b. vervangingsproblemen

Hiermee krijgt men te maken als oude bestaande voorzieningen, gebieden, enz. verloren zijn gegaan door het, te vele, gebruik.

c. problemen, samenhangende met congestieverschijnselen, verplichte routen, enz.

Dit doet zich steeds meer voor, zodat de noodzaak bestaat daarvoor regels te stellen en bijvoorbeeld vaste routen enz. te maken. Ook hierbij kan de operation research meewerken, zij het dat vaak geen eenduidige oplossingen mogelijk zijn.

D. Remote Sensing

In de U.S.A. werden in 1970 in totaal 26 grote steden gefotogra-

feerd vanuit een sateliet teneinde na te gaan of het mogelijk was daaruit het bodemgebruik (urban land use) af te leiden. Voor het recreatie-onderzoek kan het van veel belang worden, maar dan moet het wel systematisch en periodiek worden aangepakt.

De remote sensing kan op twee manieren gebruikt worden voor de openluchtrecreatie:

- direct: hierbij wordt het gebruikt voor de inventarisatie van bestaande recreatievoorzieningen en recreatiegebieden en om hun beheer en veranderingen na te gaan;
- indirect: hierbij wordt het gebruikt voor de identificatie van gebieden, die op grond van geofysische, hydrologische, biologische en klimatologische eigenschappen van nature geschikt zijn voor de openluchtrecreatie.

6. SAMENVATTING

Van 5 tot en met 7 april is een door de Van Clé Stichting en International Recreation Association georganiseerd congres gehouden, getiteld: 'De vrijetijdsbesteding in de industriële maatschappij'. Het gehele congres en de verschillende inleidingen overziende kan geconcludeerd worden dat:

- a. de recreatie in feite zo multidisciplinair is dat het onmogelijk (en ook ongewenst) is zich te beperken tot een of enkele vakgebieden;
- b. de inleidingen globaal in twee groepen uiteenvallen, namelijk in die welke zich bezighouden met de mens als individu en die welke zich bezighouden met de gehele maatschappij.

LITERATUUR

- DUNN, D.R. 1973. Space age strategies and tactics for leisure and recreation research and planning. Mimeo
- LIER, H.N. VAN. 1970. Een verslag van het bezoek aan het I.R.A. (In-

ternational Recreation Association) congres in mei-juni 1970
te Genève. Nota 593 ICW

PROGRAMMA van het internationaal congres 'De vrijetijdsbesteding in de industriële maatschappij' te Brussel op 5, 6 en 7 april 1973

Donderdag 5 april

- 10 uur Plechtige openingsvergadering
De vergadering zal vereerd worden door de aanwezigheid van Z.M. de Koning
Sprekers:
F. Bertrand, voorzitter van de Van Clé Stichting
H. Neuman, voorzitter van het congres
R. Wilder, voorzitter International Recreation Association
N. Bamat, afgevaardigde van de Directeur Generaal van UNESCO
P. Falize, Minister van Franse Cultuur
J. Chabert, Minister van Nederlandse Cultuur
Academische openingsrede door P. Emmanuel, lid van de Académie Française
- 14 uur Sectie I
'De geïndustrialiseerde maatschappij, oorsprong van steeds kortere arbeidsduur en van grotere vrije tijd'
Voorzitter : J. van Waterschoot, professor K.U.L.
Referenten : J. Kirschen-Poelmans (België), A. Polak (Nederland)
Interveniënten: J. Fourastié, E. Kirschen, J. Stalpers, A. Szalai
Leden : C. de Bièvre, J. Geluck, H. Glejser, Gogne, I. Lindemans, L. Sanders, J. Sporck, H. Uyterhoeven, H. v.d. Wee, P. van Moeseke, J. Wanty
Secretaris : R. Donckels
- 15.45 uur Pauze

13.15 uur

Sectie II

'De perspectieven van de vrije tijd in de maatschappij van morgen'

Voorzitter : G. van Rompu, professor R.U.C.A.

Referenten : Fr. Govaerts (België), R. Glasser
(Engeland), K.C. Peeters (België)

Interveniënten: M. Chaumont, L. Moulin, R. Schmitz-
Scherzer

Leden : C. de Raet, U. Claeys, L. Lagrou,
G. Thoveron, G. van Parijs

Secretaris : A. Adriaensen

18 uur

Einde der zitting

Vrijdag 6 april

9.30 uur

Sectie III

'De fysiologische beïnvloeding van het individu, van de familie en van de gemeenschap door de geleidelijke uitbreiding van de vrije tijd'

Voorzitters : R. Claeys, professor R.U.G., A.
Hendrikx, professor K.U.L.

Referenten : J. Aschoff (D.B.R.), M. Karvonen
(Finland)

Interveniënten: F. Chapman, H. Claessens, K. Vuylsteek

Leden : I. Leusen, M. Ostyn, Van Massenhoven

Secretaris : A. Dirix

14 uur

Sectie IV

'Criteria voor een beleid van vrijetijdsbesteding, o.a. ethische en culturele aspecten'

Voorzitter : F. Matthijs, professor V.U.B.

Referenten : B. de Clercq (België), J. Dumazedier
(Frankrijk)

Interveniënten: P. Rock, H. Ruskin, S. Shivers, L.
Twardzik

Leden : F. Fuks, G. d'Olieslager, M. Billet,
P. Feldheim, E. Grosjean, R. Roels,
L. Schevenhels, G. Willems

Secretaris : R. Raes

15.45 uur Pauze

16.15 uur Sectie V
'Evolutie en politiek van de vrije tijd'

Voorzitter : J. Falize, professor U. Lg.

Referenten : R. Florl (D.D.R.), R. Wilder (U.S.A.)

Interveniënten: D. Dunn, J. Baré, A. Bienfait, A.
Haulot, M. Kaplan, A. Lams, R.
Mollet, J. Shivers

Leden : M. Garant, A. Cauwels, Ph. de
Praetere, C. Foidart, A. Modave

Secretaris : F. Goessens

18 uur Einde der zitting

Zaterdag 7 april

9.30 uur Paneeldiscussie over de krachtlijnen van het congres
Voorzitter: W. Debrock, Administrateur-generaal Mi-
nisterie van Nederlandse Cultuur, Bel-
gië

Synthese door H. Hicter, Directeur-generaal Minis-
terie Franse Cultuur, België

Discussie met vertegenwoordigers van de sociale
partners, de universiteiten, de gezinnen, de jeugd,
enz.

11.30 uur Plechtige slotvergadering
Academische slotrede door prof. M. Eyskens
Slotwoord door H. Neuman, congresvoorzitter

LITERATUURLIJST betreffende technieken op het gebied van het recreatie-onderzoek, ontleend aan DUNN (1973)

- ACKOFF, L. 1964. General systems theory and systems research: contrasting conceptions of systems science. Views on a general systems theory. Proceedings from the Second System Symposium (Mihajlo D. Mesarovic, ed.). John Wiley & Sons, New York
- ACKOFF, L. and M.W. SASIENI. 1968. Fundamentals of operations research. John Wiley & Sons, Inc., New York
- BOGUSLAW, R. 1965. The new utopians. A study of system design and social change. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J.
- BOULDING, E. 1964. General systems as a point of view. Views on a general systems theory. Proceedings from the Second System Symposium (M.D. Mesarovic, ed.). John Wiley & Sons, New York
- BOULDING, E. 1966. The image. University of Michigan Press, Ann Arbor, Michigan
- BUCKLEY, W. (ed.) 1968. Modern systems research for the behavioral scientist. A sourcebook for the application of general systems theory to the study of human behavior. Aldine Publishing Co., Chicago
- BUCKLEY, W. (ed.) 1967. Sociology and modern systems theory. Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, N.J.
- BUECHNER, K., F.C. CRAIGHEAD JR., J.J. CRAIGHEAD and E. COTE. 1971. Satellites for Research on free-roaming animals. Bioscience, vol. 21, no. 24: 1201-1205
- CESARIO, J. JR. 1969. Operations research in outdoor recreation. J. Leisure Research, Vol. 1, no. 1, Winter: 35-51
- CHUBB, M. 1967. Outdoor recreation planning in Michigan by a systems analysis approach. Part III: The practical application of 'Program RECSYS' and 'SYMAP'. Recreation Resource Planning Division, Michigan Department of Conservation, Lansing, Michigan
- COLWELL, R.H. 1950. Uses of aerial photographs in forest recreation. Photogrammetric Engineering. Vol. 16, no. 1: 21-31
- CRAIGHEAD, J., C. CRAIGHEAD JR., J.R. VARNEY and E. COTE. 1971. Sa-

- tellite monitoring of black bear. *Bioscience* 21: 1206-1212
- DIEBOLD, J. 1964. *Beyond automation: managerial problems of an exploding technology*. McGraw-Hill, New York
- DIEBOLD, J. 1969. *Man and the computer: technology as an agent of social change*. Frederick A. Praeger, New York
- DOUGLASS, W. 1970. *Application of remote sensing techniques to water oriented outdoor recreation planning*. U.S. Department of the Interior Geological Survey Interagency Report USGA-191 (Technical Report 69-2). Washington DC
- DUNN, D.R. 1970. Urban leisure data bench mark year in the United States. *Society and Leisure, Bulletin for Sociology of Leisure, Education and Culture*. European Centre for Leisure and Education, no. 1: 83-92
- DUNN, D.R. 1971. A national environmental data bank. *Congressional Record*, April 19, pp. E3209-E3212
- DUNN, D.R. 1972. *Applications of remote sensing to urban recreation planning*. Eighth International Symposium on Remote Sensing of Environment. The University of Michigan, Willow Run Laboratories, Ann Arbor, Michigan
- DUNN, D.R. 1972. *Operations research opportunities in leisure and recreation*. 41st National Meeting of the Operations Research Society of America, New Orleans, Louisiana
- DUNN, D.R. 1973. *Application of remote sensing technology to leisure resource planning and management*. The Second Annual Remote Sensing of Earth Resources Conference. The University of Tennessee Space Institute, Tullahoma, Tennessee
- DUNN, D.R. 1973. *General systems theory: an overview with implications for leisure studies*. Unpublished. Temple University, Philadelphia, Pennsylvania
- HARKER, R. (ed.) 1969. *Proceedings: Remote sensing conference for recreation and resource administrators*, sponsored by Department of Recreation and Remote Sensing Center, Texas A & M University, College Station, Texas
- REED, W.E. et al. 1972. *Remote sensing as a source of data for outdoor recreation planning*. Prepared for the Department of the Interior Bureau of Outdoor Recreation by the University of

Virginia

- SHAFER, E.L. JR. 1970. The name of the game is recreation research: a systems analysis approach to solving outdoor-recreation problems. *Environmental Education* 2: 30-34
- SINGH, J. 1968. Great ideas of operations research. Dover Publications Inc., New York
- SMISSEN, B. VAN DER, D.R. DUNN and N.J. STOUT. 1971. Recreation and leisure information systems: status and priorities. National Recreation and Park Association, Washington DC
- BERTALANFFY, L. VON. 1968. General systems theory: foundations, development, applications. George Braziller, New York
- WIENER, N. 1961. Cybernetics: or control and communication in the animal and the machine. The M.I.T. Press, Cambridge, Massachusetts
- WIENER, N. 1954. The human use of human beings: Cybernetics and society. Doubleday & Company Inc., Garden City, New York